

กลวิธีในการขับร้องหมอลำ* STRATEGIES FOR SINGING MO LAM

ชัยนาท มาเพ็ชร¹

Chainat Mapecht¹

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์¹

Roi-Et College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute¹

Email : chainat1971@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องกลวิธีในการขับร้องหมอลำมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา ประเภท และคุณค่า รวมถึงกลวิธีในการขับร้องหมอลำ โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม ด้วยการสำรวจ สัมภาษณ์ผู้รู้จำนวน 7 คน ผู้ปฏิบัติจำนวน 5 คน จากเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) หมอลำนับเป็นเป็นอาชีพอย่างหนึ่งที่ต้องใช้ศิลปะการขับร้องชั้นสูง ด้วยเหตุที่หมอลำมีจุดเด่นในหลายด้าน เช่น ความไพเราะของท่วงทำนองลำ ปฏิภาณและไหวพริบในการโต้ตอบหรือแสดงเป็นเรื่องราว เนื้อหากลอนลำมักจะแทรกคำกลอน ที่เป็นสุภาษิต คำคม ตลอดจนการให้ความรู้ทั้งด้านคติโลกและคติธรรม จึงทำให้หมอลำเป็นการขับร้องชั้นสูง มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ ได้รับความนิยมนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หมอลำมีบทบาทในการมอบคุณค่าให้แก่สังคม หมอลำในลักษณะของบทเพลง เน้นการโต้ตอบทางคติโลกและทางคติธรรม บทบาทของหมอลำต่อชุมชนในด้านการให้ความบันเทิง บทบาทด้านเผยแพร่ศาสนาและรักษาบรรทัดฐานของสังคม บทบาทสะท้อนให้เห็นประเพณีวัฒนธรรมชุมชนในท้องถิ่นเป็นสื่อพื้นบ้านรวมถึงการสร้างเอกภาพทางการเมืองและความคิด 2) กลวิธีในการขับร้องหมอลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และหมอลำ ป.ฉลาดน้อย เป็นผู้ที่มีความสามารถด้านน้ำเสียง คำร้อง การเอื้อน จังหวะ การหายใจ และอารมณ์ ที่มีความสามารถสูง มีกระแสเสียงในการลำที่ ไพเราะ ก้องกังวาน คุณภาพของเสียงชัดเจน มีการแทรกเอื้อนในระหว่างบทขึ้นอยู่กับบทกลอนลำแบ่งจังหวะตามลักษณะโครงสร้างคำประพันธ์ กลอนลำ ใช้เทคนิคในการเสริมคำ ซ้ำคำ ทำให้บางวรรคมีจังหวะมากกว่าที่กำหนด การหายใจ ขณะร้องเสียงต่ำจะไม่หายใจแรง หลีกเลี่ยงการหายใจทางปากมีเทคนิควิธีการลักการหายใจในระหว่างการเอื้อนเสียงเล่นลูกคอ และ มีความสามารถสื่อความหมายของกลอนลำจดจำกลอนลำได้แม่นยำ จึงทำให้การแสดงอารมณ์และท่าทางมีความสมจริงตามท่วงทำนอง เนื้อหา

คำสำคัญ : กลวิธี; การขับร้อง; หมอลำ

ABSTRACT

The research of Strategies for singing Mo Lam, aims to study the background, types, values and strategies for singing Mo Lam was study by method based on documents and field data and collected by survey, observation, and interview with 7 experts and 5 practitioners. The tools used for data collection were survey form, observation form and structured and unstructured interview form. Then we present the research results by descriptive and analytical methods.

The results of the research revealed that 1) Mor Lam is a profession that requires high art of singing because Mor Lam has many strengths, for example, beautiful melody of the dance or improvisation and wit in interactions or storytelling content often insert poems which are proverbs and quotes, as well as providing knowledge on both worldly and dharma cases, therefore, making Mo Lam a high-class singing. It is historically important and has been popular from the past to the present, Mor Lam plays a role in providing value to society. Mor Lam in the form of a song emphasizing the interaction between secular and dharma cases, also providing entertainment to the community; Role in propagating religion and maintaining social norms. Mor Lam reflects the traditions and culture of the local community as a local media, including the creation of political and ideological unity. 2) Mor Lam's singing strategies of "Mor Lam Chaweewan Damnoen and Mor Lam Por Chaladnoi" are highly skilled in voice, vocals, movements, rhythm, breathing and emotion. There is a stream of sound in the beam that is beautiful and reverberating, and quality of the sound is clear. There is an interpolation between the verses depending on the rhythm according to the structure of the composition. The poem uses a technique to reinforce word and repeat words, causing some paragraphs to have more rhythm than prescribed. Avoid breathing through the mouth, have a technique for stealing breathing during playing the tremolo, and have the ability to accurately convey the meaning of the poem thus making the expressions of emotions and gestures realistic according to the melody and content.

Keywords : Strategies; Singing; Mo Lam

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ภูมิปัญญา คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ที่ได้ทรัพยากรบุคคลที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญา ได้แก่ ขาวนาผู้ประสบความสำเร็จในการผลิตพระภิกษุที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชุมชน ศิลปินพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ผู้ทรงคุณวุฒิของหมู่บ้านที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (ธวัช ภูณโณทก, 2532) เช่น มรรคทายกผู้รู้จักพิธีทางศาสนา พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในพิธีบายศรี เฒ่าจ้ำผู้เป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างชาวบ้านกับเทวดาอารักษ์หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ หมอยาหมอนวดแผนโบราณ ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างทอผ้า ช่างไม้ พ่อค้าแม่ค้า ผู้ประสบความสำเร็จด้านธุรกิจ พ่อเพลงแม่เพลง และหมอลำ เป็นต้น

หมอลำเป็นมหรสพที่มีความสำคัญในภาคอีสาน หมอลำเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวอีสาน ไม่ว่าจะเป็นประเพณีต่างๆ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตหรือให้ความบันเทิง หมอลำจึงกลายเป็นวัฒนธรรมที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ชัดเจนที่สุด หมอลำมีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน และมีพัฒนาการด้านต่างๆ ตามสภาพบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จนกลายเป็นหมอลำที่พบเห็นได้ในปัจจุบัน หมอลำจึงเป็นเสมือนดนตรีที่ยังมีชีวิตและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ “หมอลำ” หมายถึงผู้ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ เป็นทำนองผ่าน “การลำ” คือการเปล่งเสียงในทำนองต่างๆ ตามลักษณะของ “กลอนลำ” คือ บทร้องที่ประพันธ์ขึ้นโดยไม่มีจังหวะตายตัว มีที่มาจากวรรณกรรมพื้นบ้าน นิทาน ชาดก คติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรม จาริต ประเพณี ค่านิยม รวมไปถึงความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น กลอนลำอาจจะเป็นบทร้องที่สืบทอดกันต่อเนื่องมาตั้งแต่โบราณ หรือจะเป็นกลอนลำที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ก็ได้ (บุษกร บิณฑสันต์ และคำคม พรประสิทธิ์, 2553) หมอลำกำเนิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใดไม่มีหลักฐานแน่ชัด เพราะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากการสวดอ้อนวอน ความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแถน และผีบรรพบุรุษตามความเชื่อดั้งเดิม หรือเกิดจากธรรมเนียมการอ่านหนังสือผูก (วรรณกรรมพื้นบ้านที่มี การจารลงในใบลาน) และการเทศน์ลำหนังสือผูกของ พระสงฆ์ หรือเกิดจากการเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว เนื่องในโอกาสต่าง ๆ

หมอลำแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ หมอลำที่แสดง เพื่อความบันเทิง เช่น หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำเรื่อง หมอลำเพลิน ซึ่งแต่ละอย่างก็จะมีลักษณะแตกต่างกัน และ หมอลำที่แสดงในพิธีกรรมได้แก่ หมอลำผีฟ้า เป็นการลำ ที่มีจุดประสงค์ 2 อย่าง คือ รักษาคนป่วย และพยากรณ์ ดินฟ้าอากาศ.

การขับร้องหมอลำนั้น จะมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เช่น ในจังหวัดอุบลราชธานี หมอลำจะมีทำนองและลักษณะการเอื้อนซ้ำ เอื้อนละเอียด มีการเกริ่นขึ้นต้นด้วยฟ้า ฝน อากาศ เป็นต้น ถือเป็นลักษณะเฉพาะตัวของหมอลำอุบลราชธานี ซึ่งการร้องหมอลำของชาวอุบลราชธานีนั้น ได้รับยกย่องว่าเป็นสุดยอดของ การร้องหมอลำ มีการเอื้อนที่ละเอียด ชัดเจน สามารถถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างลึกซึ้ง ในปัจจุบันมีหมอลำที่ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (หมอลำ)

จากคุณค่าของหมอลำที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สะท้อนให้เห็นการยึดโยงของกลวิธีการขับร้องของคนอีสานกับวิถีชีวิตของผู้คนแม้กระทั่งในปัจจุบันที่กระแสสังคมวัฒนธรรมสมัยนิยมจะเข้ามา

บทบาทแต่หมอลำ ก็ยังคงเป็นวัฒนธรรมบันเทิงของทุกเพศทุกวัย จึงเป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาให้คงอยู่และยังเป็นกุศโลบายในการนำคตินิยมมาเป็นเครื่องบันเทิงกลุ่มเมลาจิตใจผู้คนให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการหมอลำที่เป็นมรดกของชนอีสาน มาผ่านมุมมองทางวิชาการ เพื่อให้เห็นกลวิธีในการขับร้องที่มีอัตลักษณ์ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นประเด็นสำคัญทางวิชาการที่มีความสำคัญกับสังคมวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นศึกษากลวิธีในการขับร้องหมอลำ ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดและทฤษฎีหลักทางด้านมานุษยวิทยาและดุริยางคศาสตร์มาร่วมอธิบาย ผลการศึกษาจะทำให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านการขับร้องหมอลำที่เป็นคีตศิลป์ของชาวอีสาน ทั้งนี้ยังเป็นการยกระดับงานวิจัยทางด้านดุริยางคศิลป์ ให้เกิดมิติที่สัมพันธ์กับสังคมวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบซึ่งจะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการและยังเป็นการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาศิลปะการแสดงท้องถิ่นของภาคอีสานให้มีมาตรฐานในระดับสากล ทั้งยังสามารถสร้างหลักการ กลวิธี บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิมได้อย่างมีแบบแผนและมีมาตรฐานทางวิชาการต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาความเป็นมา ประเภทและคุณค่าของหมอลำ
- 2.2 เพื่อศึกษากลวิธีในการขับร้องหมอลำ

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ทำให้ทราบถึงความเป็นมา ประเภทและคุณค่าของหมอลำ
- 3.2 ทำให้ทราบถึงกลวิธีในการขับร้องหมอลำ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอีกทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยกำหนดกรอบและขั้นตอนของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ได้แก่ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ (2) รองศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณิ เหลือบุญชู (3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทินกร อัดไพบูลย์ (4) ดร.สุภาพ ทิณรัตน์ (5) นางบุญช่วง ดาเหลา 2) ผู้ปฏิบัติ จำนวน 2 ท่าน ได้แก่ (1) ดร.ฉวีวรรณ พันธุ (ดำเนิน) (2) นายฉลาด ส่งเสริม (ป.ฉลาดน้อย) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) คือผู้ที่ให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมอลำ ผู้วิจัยได้เจาะจงในประชาชนกลุ่มผู้ชมหมอลำโดยใช้วิธีการเจาะจงกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ 1) แบบสัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง 2) แบบสังเกต ได้แก่ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น 1) เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ วารสาร งานวิจัย บทความ เอกสารวิชาการ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากฐานข้อมูล

ออนไลน์ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สอบถามผู้รู้ที่เกี่ยวข้องทั้ง ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการหรือบุคคลที่ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของกรับ ทั้งในและต่างประเทศ 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลทางภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต แบบเจาะจง เพื่อทราบถึงข้อมูลของบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้อง นักดนตรี วงดนตรี เครื่องดนตรี ตามกลุ่มวัฒนธรรมการเล่นของแต่ละประเทศ โดยการใช้อุปกรณ์สื่อทัศนูปกรณ์ในการบันทึก เช่น เครื่องบันทึกภาพนิ่ง และเครื่องบันทึกเสียงระบบดิจิทัล

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจัดกระทำข้อมูลโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต มาตรวจสอบ ความถูกต้อง และจัดกลุ่มของข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

5. ผลการวิจัย

5.1 ความเป็นมา ประเภท และคุณค่าของหมอลำ

หมอลำเป็นศิลปะที่สร้างสรรค์ทั้งในด้านความบันเทิง ด้านความรู้ในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีฮีตคองต่างๆ เป็นแหล่งที่สร้างไหวพริบปฏิภาณให้แก่ชาวบ้าน สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เนื้อหาสาระของคำ กลอนลำ และรูปแบบของกลอนลำ เกร็ดความรู้ ความคลี่คลายของทำนอง เนื้อหาของกลอนลำแต่ละยุค แต่ละสมัยมีการพัฒนา หมอลำเป็นการขับร้องชั้นสูง มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์ ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หมอลำแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่เป็นลักษณะละคร และไม่เป็นละคร เกิดเป็นหมอลำประเภทต่างๆ และลักษณะเฉพาะ คือ หมอลำประเภทที่เป็นลักษณะละครได้แก่ ลำพื้น ลำสินไซ ลำไทยเลย ลำเพลิน ลำเรื่องต่อกลอน หมอลำที่ไม่เป็นลักษณะละคร ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำกลอนซึ่ง ทำนองของกลอนลำ แบ่งได้ 4 ประเภท คือ ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเตี้ย ลำเพลิน ลักษณะคำประพันธ์ของกลอนลำเป็นกลอนและร้อยอีสาน

คุณค่าทางสังคมของหมอลำและมีบทบาทในสังคมอีสาน บทบาทในพิธีกรรม หมอลำ บทบาทในมหรสพ บทบาทในลักษณะบทเพลง กล่าวคือ หมอลำพิธีกรรมจะประกอบไปด้วย มิได้มีบทบาทเพื่อความบันเทิง แต่จะเกี่ยวกับการรักษา การเจ็บป่วย หมอลำในบทบาทมหรสพ มีการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา มีบทบาทต่อชุมชน ศิลปินมีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หมอลำหลายคนพยายามแข่งขันกัน โดยนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบการแสดง หมอลำในลักษณะของบทเพลง เน้นการโต้ตอบทางคติโลกและทางคติธรรม การเกี่ยวพาราตี บทบาทของหมอลำ ต่อชุมชนในด้านการให้ความบันเทิง บทบาทด้านเผยแพร่ศาสนาและรักษาบรรทัดฐานของสังคม บทบาทสะท้อนให้เห็นประเพณีวัฒนธรรมชุมชนในท้องถิ่น บทบาทเป็นสื่อพื้นบ้าน บทบาทในการสร้างเอกภาพทาง การเมืองและความคิด

5.2 กลวิธีในการขับร้องหมอลำ

ศิลปะในการลำเป็นลักษณะที่แสดงออกถึงความงามของเสียง คำร้อง การเอื้อน การเล่น จังหวะ การหายใจ ตลอดจนการถ่ายทอดอารมณ์ ซึ่งการถ่ายทอดอารมณ์ของกวีผ่านศิลปะนี้ จำเป็นต้องอาศัยคีตลักษณ์ของศิลปินที่เปี่ยมด้วยประสบการณ์ทางศิลปะ จึงจะสามารถสร้างความประทับใจและความซาบซึ้งให้เกิดในจิตใจของผู้ชมผู้ฟังได้ ในส่วนของหมอลำเองก็ต้องผ่านการฝึกฝน การพ้อนการรำ ทั้งจากหมอลำชั้นครูและการฝึกฝนด้วยตนเองจนเกิดทักษะ ซึ่งการขับร้องหมอลำ ไม่ได้อาศัยเฉพาะพรสวรรค์อย่างเดียว หากแต่ต้องจัดเจนในกระบวนการลำ เพื่อให้เกิดเป็นหลักการ และทฤษฎีในการฝึกหัด โดยเลือกศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงหมอลำทั้งฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง ซึ่งได้แก่ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และ หมอลำป. ฉลาดน้อย เป็นต้นแบบตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. กลวิธีในการขับร้องหมอลำของหมอลำฝ่ายหญิง

จากการศึกษากลวิธีในการขับร้องหมอลำของหมอลำฝ่ายหญิง พบว่า หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นศิลปินที่มีความสามารถด้านน้ำเสียง คำร้อง การเอื้อน จังหวะ การหายใจ และอารมณ์ที่มีความสามารถสูง ดังนี้

1.1 เสียง หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นหมอลำที่มีกระแสน้ำเสียงในการลำที่ไพเราะ มีพลังเสียงก้องกังวาน หรือที่เรียกว่าเสียงนางเอก มีพลัง มีลูกคอที่ละเอียดและเป็นเอกลักษณ์สามารถขึ้นเสียงสูงในตอนจบกลอนได้หลายแบบ หลายคีย์โดยไม่เพี้ยนเสียงและมีความไพเราะ พลังเสียงไพเราะก้องกังวานและคารมคมคายที่จับใจผู้ฟังทำให้ชื่อเสียงของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นที่รู้จักชื่นชอบของประชาชนจนได้ขนานนามว่า “ราชินีหมอลำ” นอกจากนี้ยังสามารถลำได้ทั้งคืนโดยเสียงไม่ตก เพราะผ่านการฝึกฝนมาอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการขับลำจากครูบาอาจารย์ ผู้รู้ จึงทำให้คุณภาพของเสียงชัดเจน ลำชัดถ้อยชัดคำลำเต็มเสียงแต่ไม่ไซตะโกน ระดับเสียงกำลังเสียงเป็นไปอย่างสม่ำเสมอเสียงและถ้อยคำในการลำชัดเจนฟังง่าย

เนื่องจากครูคนสอนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน คือหมอลำเป็นบิดาได้ให้ฝึก เปล่งเสียงโดยการเลียนเสียงสัตว์ ซึ่งในขณะที่ฝึกเลียนเสียงสัตว์นั้นหมอลำฉวีวรรณ ฝึกฝนด้วยความสนุกสนานเป็นอย่างยิ่งต่อมาภายหลังจึงรู้ว่าเป็นกุศโลบายของบิดาที่อยากให้หมอลำฉวีวรรณ ได้ฝึกการเปล่งเสียงสูง-ต่ำ หลายๆ รูปแบบ ด้วยเหตุนี้เองทำให้หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีความสามารถเปล่งเสียงเลียนแบบเสียงสัตว์ได้เกือบทุกประเภท เช่น นก ไก่ แมว หมา หมู เป็ด ฯลฯ และบางครั้งก็ฝึกเปล่งเสียงใสโอ่งเพราะจะทำให้รู้สึกว่ามีเสียงที่กังวานไพเราะ ทำให้มีกำลังใจในการฝึกฝนต่อไป

1.2 คำร้อง หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถออกเสียงคำต่าง ๆ ในทำนองเพลงได้ชัดเจน และถูกต้องตามอักขระวิธีและสำเนียงของกลอนลำทุกกลอนนั้น หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้ฝึกฝนด้วยการอ่านออกเสียงตามวงจังหวะและวรรคตอนของกลอนลำโดยอ่านซ้ำบ้าง เร็วบ้างสลับกันไป จะฝึกฝนเสียงด้วยการพูดหรือร้องออกมาเป็นกลุ่มคำตั้งแต่ 1 คำ จนถึง 9 คำ นอกจากนี้สิ่งที่ได้เพิ่มเติมจากการฝกออกเสียงคือทำให้สามารถจดจำกลอนลำได้เป็นอย่างดี

1.3 การเอื้อน หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้อธิบายเกี่ยวกับการเอื้อนเสียงในการลำว่า จะมีการเอื้อนเสียงในตอนเกริ่นลำหรือโอลำ ของทำนองลำทางสั้นและในการเกริ่นลำโอลำในการลำทางยาว และตอนลงท้ายกลอนเรียกว่าตอนปลาย หรือจะแทรกเสียงเอื้อนในระหว่างบทในตอนกลางก็ได้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ในบทกลอนนั้น ๆ องค์ประกอบทางดนตรีมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้อารมณ์ในการ

ข้อร้องนั้น หมอลำสามารถแปลงเสียงเอื้อนได้อย่างชัดเจนไพเราะเข้ากับทำนองลำแต่ละประเภท ดังตัวอย่าง เช่น การเอื้อนเสียงบทกลอนลำทางสั้นของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และตอนลงท้ายกลอนเรียกว่าตอนปลายหรือจะแทรกเสียงเอื้อนในระหว่างบทในตอนกลางก็ได้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ในบทกลอนนั้น ๆ องค์ประกอบทางดนตรีมีส่วนสำคัญที่จะช่วยให้อารมณ์ในการข้อร้องนั้นหมอลำสามารถแปลงเสียงเอื้อนได้อย่างชัดเจนไพเราะเข้ากับทำนองลำแต่ละประเภท ดังตัวอย่าง เช่น การเอื้อนเสียงบทกลอนลำทางสั้นของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

ตัวอย่างการเกริ่นของทำนองลำทางสั้นที่เกี่ยวกับพิธีกรรม กลอนไหว้ครูของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

โอ

---	---	---	---	---	--- โอ้ย	---	---
					ล ช		
---	---	- โอ - โอ	--- ละ	--- หนอ	อ อ อ	อ อ อ อ อ อ	-- ออ
		ด	ม	ร	ด ล	ร ด ร ล	ช

กลอนร่าย

---	--- แล้ว	- กุ - กุ	- สัน - โท	- โค - นา	- คมะ โน	--- กัส	- สะ - โป
	ด	ร ร	ม ร	ร ร	ช ม ช	ม	ร ร
- โคตะโม	--- อา	ริ ยะ เมต-	- ตัย - โย	--- ล้วน	แต่หน่อ-	พุทธโธ--	--- จง
ม ร ช	ร	ด ร ร	ม ช	ด	ด ด	ร ม	ด
มาปก--	- มา - บัง	- มา - กั้ง	- มา - เหลียม	อือ อือ อือ อือ อือ อือ	-- ไนวัน	อือ อือ อือ	--- นี้
ร ร	ด ล	ร ด	ด ล	ดดดดด	ร ช	ด	ล ช

โอละนอ...นวลเอย

---	--- โอ้	---	-- ละหนอ	- ออ อ้อ ออ	---	ออ อ้อ ออ อ้อ ออ	--- ออ
	ช		ล ช	ช ล ช		ร ม ช	ม
---	--- นวล	นวล---	--- เออ	เออ เออ เอือ อี	เออ อืออือ อืออือ อือ	อืออืออืออือ	--- เออ
	ช	ม	ด	ร ม ร	ด	ร ด	ช

1.4 จังหวะ การแบ่งวรรคตอนจังหวะและลีลากลอนลำทางสั้นของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แบ่งวรรคตอนจังหวะและลีลาตามแบบลักษณะโครงสร้างคำประพันธ์ กลอนลำทางสั้น โดยทั่วไป แต่หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้ใช้เทคนิคลีลาในการเสริมคำ ซ้ำคำ และเล่นคำเข้าไป ทำให้บางวรรค บางบทมีจังหวะมากกว่ารูปแบบที่กำหนด ทำให้การแบ่งวรรคตอน จังหวะมีความพิเศษ และแตกต่างไปจากรูปแบบทั่วไปไว้อย่างไพเราะ เหมาะสมลงตัว แสดงให้เห็นโดยใช้ห้องเพลงของ โน้ตไทยดังนี้

ตอนต้น เป็นบทเกริ่นเริ่มต้นด้วยการ โอ...

-- โอ	---	-- โอ	---	-- โอ	-- โอ	-- ละนอ	---
-- นอ	---	-- นอ	---	---	---	---	---

การโอของหมอลำแต่ละคนจะไม่เหมือนกันบางคนโอสั้นๆ ไม่มีการเอื้อน ไม่มีการเล่นลูกคอกก็ยอมได้ แต่การโอของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จะมีความพิเศษคือจะมีลีลาในการเล่นลูกคอกที่มีความพิสดารไพเราะน่าฟังเป็นอย่างยิ่ง ยากจะหาใครเลียนแบบได้ เนื่องจากมีพรสวรรค์และความสามารถเช่นนี้หมอลำฉวีวรรณ จึงโอ..ได้ยาวกว่าหมอลำคนอื่นๆ อีกทั้งเพื่อเป็นการแสดงน้ำเสียงและลูกคอก โดยความยาวและจังหวะในการโอ..ไม่ตายตัวจะยืดหรือหดก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

1.5 การหายใจ วิธีใช้ลมหายใจในการร้องหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ในการร้องเสียงสูงและเสียงต่ำ จะต่างกัน ขณะร้องเสียงต่ำจะไม่หายใจแรงนักไม่เช่นนั้นลำคอจะตีบเสียงจะไม่ออกมาข้างนอกลำคอ หรือถ้าลมหายใจแผ่วเกินไปอาจทำให้เสียงถูกห่อหุ้มอยู่ข้างในและเบาจนเกินไป ฉะนั้นต้องปรับการหายใจให้เหมาะสม หากใช้วิธีแบบถอนหายใจเสียงจะไม่มีพลังเมื่อร้องจะรู้สึกหายใจลำบาก เปลืองลม หายใจและเปลืองแรง ลมหายใจที่ใช้ร้องกับการพูดธรรมดาจะใกล้เคียงกัน การฝึกร้องเสียงระดับ ปานกลางจะควบคุมได้ง่ายกว่าการร้องเสียงในระดับที่สูงและการร้องเสียงสูงก็จะคล้ายกับการพูดเสียง ดัง คือต้องเพิ่มลมขึ้นอีก และต้องพยายามหายใจเข้าลึก โดยหายใจเข้าทางจมูกอย่างไม่ให้เกิดเสียง และให้เป็นธรรมชาติที่สุด หลีกเลี่ยงการหายใจทางปากเพราะจะทำให้เกิดเสียงแทรกในระหว่างการร้อง การผ่อนลมต้องค่อยๆ ผ่อนลมหายใจออกจากปาก ไม่ปล่อยออกมาพรวดเดียวขณะที่ร้องประสบการณ์และความชำนาญเฉพาะตัวจะช่วยให้ผู้ร้องสามารถผ่อนลมออกจากปอดได้นาน ในแต่ละช่วงการหายใจ จึงร้องได้วรรคยาว ซึ่งผ่อนลมและการควบคุมลมหายใจหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน นำมาใช้ได้ผล เป็นอย่างดีจนทำให้ผู้ฟังไม่รู้ว่าจะหมดลม

นอกจากหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถบังคับหรือกำหนดลมหายใจได้แล้วยังมีวิธีการลักหายใจ ซึ่งหมายถึงการหายใจสั้นๆ แทรกระหว่างการเอื้อนเสียงเล่นลูกคอกที่มีความยาว โดยผู้ฟังไม่อาจสังเกตเห็นได้ เพื่อให้ได้ลมหายใจเพิ่มขึ้นทำให้การร้องไม่สะดุดและไม่ขาดทางเสียงท่วงทำนองจะมีความไพเราะได้ความรู้สึกและอารมณ์มากยิ่งขึ้น

1.6 อารมณ์ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักการประพันธ์กลอนลำ เป็นอย่างดี ก่อนที่หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จะสามารถสื่อความหมายของกลอนลำและเรื่องราวได้อย่างไพเราะนั้นเกิดจากการฝึกทักษะการทำให้เกิดความแม่นยำ จึงทำให้การแสดงอารมณ์ และท่าทางมีความสมจริงตามท่วงทำนองและเนื้อหา นอกจากนี้สามารถทำให้ผู้ฟัง ชาบซึ่งเกิดอารมณ์ คล้อยตามในเรื่องราวกลอนลำสามารถใช้พรรณนาแสดง อารมณ์ต่างๆ

หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน นอกจากจะมีกระแสเสียงที่ไพเราะ มีบทกลอนที่มีความหมายแล้ว ยังสามารถทำให้ผู้ฟังเคลิบเคลิ้ม และหลงใหลถึงแม้บางคนจะมีเสียงที่ดีถ้าไม่สามารถแสดงอารมณ์ สอดคล้องกับบทเพลงได้ ก็ไม่อาจสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมผู้ฟังได้

2. กลวิธีในการขับร้องหมอลำของหมอลำฝ่ายชาย

จากการศึกษากลวิธีในการขับร้องหมอลำของหมอลำฝ่ายชาย พบว่า ป.ฉลาดน้อย เป็นศิลปินที่มีความสามารถด้านน้ำเสียง คำร้อง การเอื้อน จังหวะ การหายใจ และอารมณ์ที่มีความสามารถสูง ดังนี้

2.1 เสียง โดยทั่วไปชาวจังหวัดอุบลราชธานี มีสำเนียงการพูดที่ห้วนทู่ลึก ฐานเสียงจะออกจากส่วนลึกของลำคอ เช่น การออกเสียงคำว่า “เสื่อ” “เมื่อ” “เสื่อ” ลักษณะ ของการออกเสียงเช่นนี้พบในแถบอีสานใต้ แถบจังหวัดสุรินทร์ด้วย อย่างไรก็ตามหมอลำ ป.ฉลาดน้อย เป็นชาวจังหวัดอุบลราชธานี การออกเสียงจากส่วนลำคอก็ ๑ เป็นคุณสมบัติ เบื้องต้นอยู่แล้วดังนั้น ฐานเสียงที่ออกจากส่วนลึกของลำคอจึงมีส่วนต่อการขับร้องหรือการลำ ของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย เสียงของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ที่เปล่งออกมา จะเกิดจากลมซึ่งผ่าน เส้นเสียงในตำแหน่งปิดเกือบสนิท และลมที่ต้องดันตัวออกมาให้เส้นเสียงสั่นเกิดเป็นเสียงดั่งขึ้น เรียกว่า เสียงก้อง เสียงที่เป็นเสียงสระจะต้องถูกเปล่งออกมาทางปาก โดยที่จะไม่มีอวัยวะส่วนใด ในปากมาปิดกั้นทางลมไว้ แต่อวัยวะในปากอาจจะอยู่ในท่าและตำแหน่งต่าง ๆ ที่ทำให้โพรงปาก มีลักษณะต่างกันได้หลายแบบ กล่าวถึงหลักการขับร้อง

ระดับเสียงของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ในเรื่องนางนกระยางขาว ในบรรทัดแรกห้องที่ 2 และห้องที่ 3 แสดงให้เห็นถึงการเอื้อนเสียง ซึ่งโดดเด่นคือแล้วกลับมาคือ โดยไม่เพี้ยนเสียง เรียกว่า การกระโดดในระยะช่วงเสียง (Octave) จากกลอนคำว่า โอ้ย เอ้ย ฟ้าฮ้องร่วม...เอื้อนเสียง... โอ้ย อย่าลืมน้ำความที่พลาดสั่ง หมอลำ ป.ฉลาดน้อย สามารถร้อง คำนำหน้าและตามหลังด้วยระดับเสียงที่อยู่ในระหว่างช่วงเสียงนั้น โดยร้องได้เต็มทีด้วยกำลังมาก - แสดงการบังคับลมหายใจที่ยาว มีหลักและวิธีการเปล่งเสียงใช้กำลังเต็มที่ มีการควบคุมเสียง เสียงเบา ปั่นเสียงให้กลมกล่อมในวรรคแรก บังคับเสียงออกมาถูกต้อง แต่ในการร้องของ หมอลำ ป.ฉลาดน้อย บังคับเสียงของปากลำคอ ทำให้ความหมายมีการผิดเพี้ยนไป ดังคำร้อง บรรทัดที่ 3 คำว่า แล้ว เป็น แล้ว แต่ทำนองการลำยังคงเดิม ทั้งนี้ เพราะเป็นการปรุงแต่งเสียงให้ คำร้องที่โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนขึ้น

โน้ตระดับเสียงของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย

โอ้ย ฟ้า เอ้ย ฟ้า ฮ้อง ร่วม โอ้ย อย่า ลืม ความ
ที่ หลาด สั่ง โอ้ เต๋ นาง โอ้ เต๋ ละ นาง แล้วบัดนี้ บัดว่าฟ้า ฮ้องต่ง เสียงตั้งพุ้น ตั้งพี พืหมอลำ
ฉลาดน้อย อยากเห็นหน้าท่าน ผู้ ฟัง ท่าน ผู้ ฟัง แล้วบัดนี้ ต่อแต่ นี้ลี ขอ เสนอเลื่อง ลี เตื่องก่อน

การออกเสียงในการลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย มีการเปล่งเสียงสระในการเอื้อนเสียง ติดต่อกันออกมา ดัดแปลงเสียงเอื้อนให้อยู่ในระดับเสียงสูงต่ำ หรือเปลี่ยนแปลง เสียงขึ้นลงต่าง ๆ กัน แล้วระดับเสียงสูงต่ำของเสียงที่มีความสัมพันธ์กันกับการคำพูด ในการพูด ของตนเรานั้นก็จัดเป็น หน่วยเสียง เรามิได้เปล่งเสียงออกมาเป็นห้วง ๆ ทีละเสียง หากแต่เราจะเปล่งเสียง ติดต่อกันมาเป็น กลุ่ม ๆ เรียงกันเป็นคำพูด คำพูดแต่ละกลุ่มที่หมอลำ ป.ฉลาดน้อยเปล่งออกมานั้น มีจำนวนพยางค์ เท่ากับจำนวนเสียงที่ดังเด่น ซึ่งปรากฏในกลุ่มเสียงที่เรียงกันเรียกคำลำหรือคำร้อง

1.2 คำร้อง เป็นการทำให้เสียงให้คำมีความหมายชัดเจน โดยไม่ผิดเพี้ยน ไปจากคำ ประพันธ์ ซึ่งในกลอนลำก็มีการแบ่งวรรคตอน ในรูปแบบการประพันธ์มีการกำหนดจำนวนคำ กำหนด เอก-โท ในกลอนลำอาจเพิ่มความเข้าไปอีกเป็นคำท้ายวรรค เรียกว่า “คำสร้อย” จะพบกลอนลำ เรื่อง นางนกรกระยางขาว ท้าวกำกาดำ พระเวสสันดร นอกจากนั้นการลำมีการแบ่ง จังหวะในการลำ โดยขึ้นอยู่กับจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค

จากการศึกษาพบว่า มีการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ มีการใช้อำนาจของเสียงให้เข้ากับ เนื้อความ ผู้ฟังจะต้องสัมผัสได้ด้วย อารมณ์ และจิตใจ ถึงจะเข้าถึงรสมีความนุ่มนวลของถ้อยคำ สัมพันธ์กับเนื้อเรื่อง ส่งผลให้เกิดความรู้สึกร่วมด้านอารมณ์ร่วมได้ง่าย ยกตัวอย่างเช่น การใช้คำเลียนเสียง ธรรมชาติ

โอยฟ้าเอยฟ้าฮ้องข่วมโอ้ยอย่าลืมความพี่หลาดสั่งโอได้ ละนาง ๆ ๆ
แล้วบัดนี้ บาดฟ้าฮ้อง ส่งเสียงตั้งพุ้นตั้งพี
พี่หมอลำ ฉลาดน้อยอยากเห็นหน้าท่านผู้ฟัง ท่านผู้ฟัง ... เอย ... น้า ...

(จากเรื่องนางนกรกระยางขาว)

หมอลำ ป.ฉลาดน้อย ใช้คำลำให้เกิดเสียงเช่น “เสียงตั้งพุ้นตั้งพี” และใช้วิธีการ เปรียบเทียบเพื่อให้เกิดภาพในจิตเพื่อให้กลมกลืนกับเสียงลำ การนำไปใช้ อย่าเหยียบย่ำคนที่ต่ำต้อย กว่าตนเอง เปรียบว่าแม่แต่หงส์และกา ซึ่งบินได้ยังถลาลงพื้นได้ อย่าหัวเราะเยาะคนมีท้องว่าท้องใหญ่ เห็นคนที่ทุกข์ยากก็ให้พุดคุยด้วย อย่าแบ่งชั้นวรรณะ เพราะสิทธิของคน เท่าเทียมกันเป็นหัวหน้า ปกครองบ้านเมืองก็ให้ดูประชาชนบ้านเมืองถึงจะเจริญรุ่งเรืองได้

1.3 การเอื้อน การเอื้อน คือการที่หมอลำ ป.ฉลาดน้อย เปล่งเสียงออกมาโดยเป็น ทำนอง ไม่มีเนื้อร้อง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย สามารถเอื้อนเสียงได้อย่าง เพราะ ปฏิบัติการเอื้อนเสียงแบบต่างๆ ลักษณะของเสียงสระ เป็นเสียงที่เปล่งโดยให้ลมออกทาง ช่องปากอย่างที่ว่าอวัยวะในช่องปากไม่ปิดกั้นลม หรือทำให้เป็นช่องแคบจนลมต้องออกอย่างมีเสียง สอดแทรก หรืออย่างที่ทำให้อวัยวะในช่องปากส่วนใดส่วนหนึ่ง สั่นสะบัด

จากการศึกษาเรื่องคุณภาพของเสียงของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ผู้วิจัยพบว่ามีการ เอื้อนเสียงที่เหมือนกับหลักการเอื้อนของการขับร้องเพลงไทย คือ การทำให้เสียงคือ วิธีการทำให้เสียงคือ เหยอริมฝีปากเล็กน้อยเปล่งเสียง ฮือ ผ่าน ออกมาช้าๆ พร้อมกับผันเสียงขึ้นสูง ให้ออกเสียง การเปล่ง เสียงจะออกคำไม่ชัดเจน เมื่อจวนจะสุดเสียง ต้องค่อยๆ ลดกำลังเสียงลงทีละน้อยจนสุดทางเสียง ใช้ ปนในบางส่วนของ การเอื้อนประกอบคำทุกกลอน

1.4 จังหวะ หมอลำ ป.ฉลาดน้อย นอกจากจะเป็นผู้ที่มีความสามารถอ่อนเสียง อย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนแล้ว ยังสามารถที่จะดำเนินทำนองการอ่อนเสียง ควบคู่ไปกับจังหวะ ของกลอนลำและเสียงของดนตรีอย่างสม่ำเสมอ

ตัวอย่าง

จ๊กกล่าวเรื่อง เทวราช องค์อินทร์ นี่แหละ	ประทับบน เมืองทอง วิมาน เมืองแก้ว
ยามเมื่อ บาดนี้แล้ว อินทร์ตา ทอดพระเนตร	เพื่อยากรู้ ว่าน้อง นางหล้า อยู่ถิ่นใด
ยามเมื่อ ทิพนตรไต้ พันแผ่น ปฐพี	มองไป เมืองพาราณสี บ่อนนาง เคยยัง
เลยได้เห็น นางหล้า สุชาดา เมียเก่า	หรือว่าศรี แจ่มเจ้า ตายแล้ว จากถิ่นเดิม

(จากเรื่องนางนกระยางขาว)

การลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย พบว่า มีการลำประกอบเครื่องดนตรี คือ แคน เป็น เครื่องดนตรีประเภท เป่าประเภทหนึ่ง จะใช้แคน 8 มีลูก แคน 8 คู่ หรือ 16 ลูก เป็นแคนขนาดกลาง และมีเสียงครบตามหลักดนตรีสากล แคนแปดใช้เป่า เพลงได้ทุกประเภท ไม่ว่าจะเป่าเพลงไทย เดิม เพลงไทยสากล เป็นต้น และยังใช้เป่าประสานทำนองกับหมอลำใช้เป่าเดี่ยวเพลงพื้นบ้านที่ เรียกว่า “ลายแคน”

จากการศึกษาจังหวะในการลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ที่ผสมผสานระหว่างทำนอง ลำเป็นหลัก พบว่า การลำทำนองลำทางยาวนั้น หมอลำสามารถประสานทำนอง กับเสียงแคน แบบโบราณ เรียกว่า เสียงลำกับเสียงแคน “กลมกั้น” เสียงลำกับเสียงแคนกลมกั้นจะเป็นเสียงที่ ไพเราะ รวมทั้งระดับเสียงของหมอลำ จังหวะในการลำนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ในการลำแต่ละครั้งหมอลำ และหมอแคนจะต้องเกื้อกูลกันทั้ง 2 ฝ่าย จึงจะเกิดความไพเราะได้ อย่างสมบูรณ์ จังหวะในขณะลำ ของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ยึดถือเรื่องจังหวะควบคู่กับ ทำนองลำ ทำให้สุนทรียภาพเกิดขึ้น เมื่อมีเสียง ประสานบรรเลงโดยตลอดจนจบกลอนลำ อันเป็นที่ชื่นชมแก่ผู้ฟัง

1.5 การหายใจ การผ่อนลมหายใจ เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้การลำของหมอลำ สามารถลากเสียงยาวและมีกำลังของเสียงมากพอ การหายใจถูกที่จะไม่ทำให้การลำเหนื่อยง่าย การ ปฏิบัติ การหายใจระหว่างการทำลำเป็นสิ่งที่มีหมอลำพึงรู้จักระวัง และบังคับการแบ่งวรรคการหายใจเสีย แต่แรก เมื่อเริ่มการลำ เป็นสิ่งสำคัญของหมอลำในการรักษาพลังเสียง ในขณะที่ลำเป็นจุดสนใจอย่าง หนึ่งต่อผู้ฟัง การหายใจในการลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย มีการกำหนดตำแหน่งไว้อย่าง แน่ชัด นอกจากการรักษาระดับเสียงลำประกอบกับเสียงแคนได้อย่างสม่ำเสมอแล้ว ยังสามารถทำให้ผู้ฟัง ทราบความหมายของคำที่ลำออกมาได้ถูกต้องโดยไม่มี การร้องฉีกพยางค์

การแบ่งวรรคการหายใจในการลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย เมื่อขึ้นต้นท่วงทำนองมี การโอ้ แล้วอ่อนเสียงจนจบ แล้วหายใจจากตัวอย่าง แสดงให้เห็นถึงความสามารถ ในการหายใจลึก เสียงมีความยาว ซึ่งแต่ละวรรคที่มี 4 จังหวะ จะหายใจครั้งหนึ่ง อาการอย่างนี้จึงเรียกว่า เสียงกักหรือ เสียงหยุด เช่น เสียงพยัญชนะ ตัวสะกดในคำว่า นับ นัด นึก ในภาษาไทย เป็นต้น

1.6 อารมณ์ หมอลำ ป.ฉลาดน้อย เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องภาษาและฉันท ลักษณะในการแต่งกลอนลำ คำประพันธ์เป็นอย่างดี จึงรู้จักเลือกถ้อยคำ รูปแบบที่เหมาะสมใน การ ประพันธ์ เพื่อสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพในกลอนลำ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการเสนอ อารมณ์ ความรู้สึกที่มีอยู่ในกลอนลำ เพราะในกลอนลำบทหนึ่ง ๆ นั้น ประกอบด้วย คุณค่าด้านสังคม

แล้ว ยังให้คุณค่าในทางวรรณศิลป์ด้วย หมอลำ ป.ฉลาดน้อย จึงนำเสนอ ในการลำด้วยการถ่ายทอด อารมณ์ในกลอนลำ และการแสดงเป็นอย่างดีขึ้น การใส่อารมณ์ ลงในบทกลอนลำ สามารถทำให้ ผู้ชมซาบซึ้ง เกิดอารมณ์คล้อยตามในเรื่องราวตามอารมณ์ กลอน ลำทางยาว เป็นท่วงทำนองที่มีเสียง เอื้อนสะอึกสะอื้น แสดงอารมณ์ต่างๆ ในจังหวะลีลาช้า กลอนลำทางยาวเนื้อหาจะใช้พรรณนาแสดง อารมณ์ รัก โศก เศร้า อาลัยอาวรณ์ เป็นทำนองช้า ดังนั้น ลีลาการใช้ถ้อยคำ ภาษา ในการแต่งกลอน ลำทางยาวต้องใช้คำ บรรยายความรู้สึก เน้นเสียง เน้นคำลากเสียงให้ยาว เวลาออกเสียงสามารถออก เสียงได้เต็มเสียง คำ ที่ใช้ส่วนมากจึงเป็นคำเน้นสระเสียงยาวที่สามารถสื่อความรู้สึกทางอารมณ์ ใน การฟังลำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การใส่อารมณ์ในกลอนลำของหมอลำ ป.ฉลาดน้อย สรุปได้ว่า หมอลำ ป.ฉลาดน้อย เป็น ผู้ที่สามารถลำได้ทั้งในกลอนลำทางยาวในอารมณ์ต่าง ๆ ได้ดี ตามหลักและวิธีการ ขับร้องผนวกกับ ความชำนาญของตนเอง โดยมีหลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเองด้วยความชำนาญรอบรู้

องค์ประกอบการลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ประกอบด้วย กลอนลำซึ่งเป็นขนบทำเนียบนิยมมีรูปแบบและลักษณะของกลอนลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเต้ย ทำนองลำจะมีรูปแบบลักษณะของคำประพันธ์ตามท่วงทำนอง จังหวะลีลา น้ำหนักเสียงเป็นสำคัญ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และ หมอลำ ป.ฉลาดน้อย มีความสามารถด้านน้ำเสียง คำร้อง การเอื้อน จังหวะ การหายใจ และอารมณ์ ที่มีความสามารถสูง กระแสเสียงในการลำไพเราะ มีพลังก้องกังวาน คุณภาพของเสียงชัดเจน จะฝึกฝนคำร้องตามกลุ่มคำ 1 คำ ไปจนถึง 9 คำ เอื้อนเสียงในตอนเกริ่นลำ ของทำนองลำทางสั้น และการเกริ่นลำ โอ้ลำในการลำทางยาว แทรกเอื้อนในระหว่างบทขึ้นอยู่กับบท กลอนลำแบ่งจังหวะตามลักษณะโครงสร้าง คำประพันธ์ กลอนลำ ใช้เทคนิคในการเสริมคำ ซ้ำคำ ทำให้บางวรรคมีจังหวะมากกว่าที่กำหนด การหายใจ ขณะร้องเสียงต่ำจะไม่หายใจแรง หลีกเลี่ยงการ หายใจทางปากมีเทคนิควิธีการลักการหายใจในระหว่างการเอื้อนเสียงเล่นลูกคอ และ มีความสามารถ สื่อความหมายของกลอนลำ จดจำกลอนลำได้แม่นยำ จึงทำให้การแสดงอารมณ์และท่าทางมีความ สมจริงตามท่วงทำนองและเนื้อหา

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 ความเป็นมาของหมอลำ ที่เป็นการประสมคำระหว่างคำว่า หมอ และคำว่าลำ ดังที่ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (2515) ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้รักษาโรค, ผู้รู้, ผู้ชำนาญ ผู้รักษาโรคด้วยการ ลำ ที่เป็นการขับร้องอย่างหนึ่ง มีดนตรีแคนเป็นเครื่องประกอบ หมอลำเป็นศิลปะทางดนตรีและการ แสดงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเอกลักษณ์เฉพาะลักษณะการประพันธ์เป็นร้อยแก้วเรียกว่า กลอนลำ เมื่อนำมาเอื้อนออกเสียงโดยใช้แคนเป่าประกอบจึงเป็นที่อยู่ในนามว่า ลำ ส่วนหมอลำเป็น ศิลปินที่มีความชำนาญในการขับร้องประเภทนี้ หมอลำเป็นอาชีพที่ต้องใช้ศิลปะการขับร้องขั้นสูง สอดคล้องกับ จารุวรรณ ธรรมวัตร (2527) ได้กล่าวว่า หมอลำเป็นการขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสาน ประกอบเสียงดนตรีที่เรียกว่า “แคน” และ เจริญชัย ชนโนโรจน์ (2528) กล่าวว่า หมอลำเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการลำ ที่ใช้แคนเป่าคลอประสานเสียง ถือเป็นสิ่งที่ทำให้หมอลำสามารถดึงดูดผู้ฟัง ให้นั่งฟังได้ตลอดคืนจนสว่าง ด้วยเนื้อหาหมอลำมักจะสอดแทรกคำกลอนที่เป็นสุภาษิตคำคม ตลอดจนให้ความรู้ทั้งด้านคติโลกและคติธรรม ที่ทันสมัย ทำให้หมอลำมีวิวัฒนาการที่ยาวนาน

มีการแลกเปลี่ยนและการหิบบิยม หมอลำแบ่งได้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง เป็นลักษณะละคร และไม่เป็นลักษณะละคร ประเภทที่เป็นลักษณะละคร คือ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ปัจจุบันหมอลำมีพัฒนาการไปตามยุคสมัย เป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของรุ่นใหม่

กลวิธีในการขับร้อง พบว่า การขับร้องหมอลำของ ดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน และ หมอลำ ป.ฉลาดน้อย ศิลปินแห่งชาติ มีกลวิธีในการขับร้องที่มีแบบแผนสอดคล้องกับการขับร้องเพลงไทย ซึ่งหากผ่านกระบวนการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องก็จะทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะและมีสุนทรียรสต่อผู้ฟัง สอดคล้องกับ ไพบุลย์ แพงเงิน (2534) ได้อธิบายว่า คนภายนอกซึ่งไม่เข้าใจศิลปะการแสดงประเภทนี้คงจะไม่เข้าใจมากนักถึงประโยชน์ และความรู้สึกรับรู้จากการฟังลำ แต่สำหรับผู้ฟังที่ฟังลำรู้เรื่องแล้วก็จะมองเห็นประโยชน์ของการฟังลำ ซึ่งการถ่ายทอดอารมณ์ของกวีผ่านศิลปิน จำเป็นต้องอาศัยคีตลักษณ์ของศิลปินที่เปี่ยมด้วยประสบการณ์ทางศิลปะ จึงสามารถสร้างความประทับใจ และความซาบซึ้งใจให้เกิดในจิตใจของผู้ชมผู้ฟังได้ ในส่วนของหมอลำเองก็ต้องผ่านการฝึกฝน และรับการถ่ายทอดจากหมอลำชั้นครูและสร้างสุนทรียรสต่อผู้ฟัง

7. องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษามรดกทางภูมิปัญญาของชาวอีสาน พบว่ามหรสพประเภทหมอลำเป็นแหล่งรวมศิลปะหลายแขนงทั้งการฟ้อนการลำที่ให้ความบันเทิง ผ่อนคลายอารมณ์ แล้วยังเป็นเครื่องมือที่ยึดโยงคนในสังคมด้วยการแฝงวิถีคิด วิถีดำเนินชีวิตผ่านกลอนลำ ซึ่งเป็นความงดงามทางภาษาทั้งในด้าน คำ ความหมาย และทำนอง กลวิธีในการขับร้องหมอลำจึงไม่เป็นเพียงแค่พรสวรรค์ของหมอลำเท่านั้น แต่หากเป็นการฝึกฝน สั่งสม ภูมิรู้ตั้งแต่การเปล่งเสียง การเอื้อน การกำหนดลมหายใจอย่างมีแบบแผนจึงจะเกิดความไพเราะและการกลมกลืนสอดประสานกับเสียงแคนเสียงดนตรี การขับร้องหมอลำจึงถือว่าเป็นมรดกภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและมีแบบแผนของคีตกรรมอีกด้วย

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 หน่วยงานที่มีการศึกษาทางด้านศิลปะการแสดง ควรมีการบรรจุหมอลำเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นหลัง ได้รู้จักการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เป็นมรดกภูมิปัญญาของชาติ

8.2 ข้อเสนอแนะผู้ปฏิบัติ

8.2.1 หมอลำในปัจจุบันอยู่ในบริบทสังคมที่หลากหลายวัฒนธรรม ประเพณี ภาษาและวรรณกรรม สามารถนำมาสร้างให้เกิดเป็นรูปธรรม เมื่อรับชมแล้วทำให้เกิดสุนทรียรส อันเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสุข ศิลปะการแสดงหมอลำอีสานนั้น จะต้องใช้กลวิธี เทคนิคต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อการแปรความหมาย การตีความ การใช้ทฤษฎีหลักทางดนตรีมาควบคุมการทำงานทุกรายละเอียดขององค์ประกอบ ก็จะทำให้ทราบกลวิธีในการขับร้องแบบหมอลำในแต่ละสำเนียงมีแบบแผนและมีสุนทรียะในการรับฟัง

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

8.3.1 วาดล่ำหรือทำนองอันเป็นที่นิยมในการแสดงหมอลำ นอกจากวาดอุบล วาดขอนแก่น แล้วยังมีวาดล่ำอีกหลายทำนองที่ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษาและเป็นการสร้างคุณค่าให้กับหมอลำ ซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

9. บรรณานุกรม

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2526). **ผญาบทกวีของชาวบ้าน**. กทม. : จินตทัศน์การพิมพ์.
- เจริญชัย ชนไพโรจน์. (2528). **เอกสารประกอบการสอนลีลาสุริยา 362 คนตรีพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. (2532). **ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน : ทักษะของอาจารย์ปรีชา พิณทองในทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- บุษกร บิณฑสันต์ และคำคม พรประสิทธิ์. (2553). **หมอลำ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพบูลย์ แพงเงิน. (2534). **กลอนลำ-ภูมิปัญญาของอีสาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. (2515). **พจนานุกรม ภาคอีสาน-ภาคกลาง**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).